

ULUSLARARASI
1. ORTA DOĞU SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

II. CİLT

Editör

Doç. Dr. Şamil ÖÇAL

Editör Yardımcıları

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

Yrd. Doç. Dr. Salim PİLAV

Gökhan ÜNSAL

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

TÜRK TARİH KURUMU

Kırıkkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları: 1

ULUSLARARASI
I. ORTA DOĞU SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

II. CİLT

Editör

Doç. Dr. Şamil ÖÇAL
Editör Yardımcıları
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN
Yrd. Doç. Dr. Salim PİLAV
Gökhan ÜNSAL

Tashih

Taha DOĞANAY
Şirin ERDOĞAN
Demet Buket KIVRAK
Berrin GÜNER
Kader YENİÇERİ
Hasan BALBAN
Reyhan KALEMOĞLU
Merve DEMİRCAN
Müjgan BALANTEKİN

© T. C. KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

Kapak / Mizanpaj
FCR YAYIN REKLAM
0312.3100860

Baskı / Cilt
KALKAN MATBAACILIK
Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler
Tel: 3419234-3421656 Ankara

ISBN: Takım: 978-975-8626-07-6
I. Cilt: 978-975-8626-08-3
II. Cilt: 978-975-8626-09-0

Basım Tarihi
Kasım 2014

Bu bildiriler kitabı
Türk Tarih Kurumu ve Kırıkkale Üniversitesi nin
Sağlamış olduğu destekle yayımlanmıştır

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kırıkkale Üniversitesi Kırıkkale/TÜRKİYE
Tel: +90 318 357 35 92 Fax: +90 318 357 35 97
Web: sbe.kku.edu.tr E-mail: sbe@kku.edu.tr

ARAPÇADAKİ TÜRKÇE KELİMELER

Yrd. Doç. Dr. Yakup SARIKAYA*

Milletlerarasında tarih boyunca çeşitli sebeplerle ilişkiler var olagelmıştır. Komşuluklar veya siyasi, kültürel, iktisadi ilişkiler sonucu milletlerin söz varlıkları birbirlerinden etkilenmiştir. Bu yüzden her milletin dilinde az veya çok başka dillerden alınan kelimeler bulunur.

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birbirine çok uzak ülkeler arasında bile görülebilen bu etkilenmeler, eski dönemde daha çok kültür ve sanat yoluyla olmuştur. Türkçe ile Arapça arasındaki etkileşim bu duruma örnek verilebilir. Din değişikliği gibi önemli bir kültürel etkinin sonucu, kültürün taşıyıcısı dilde önemli değişimler olmuştur. Dil, baskın kültürün öğelerini, daha doğrusu bunların kavram göstergeleri olan kelimeleri söz varlığına taşımıştır.

Türkçe ile Arapça arasında bin yıldan uzun tarihî geçmişe dayanan bir dil ilişkisi bulunmaktadır. Başta din değişikliği gibi önemli bir kültürel gelişmenin sonucu olarak Arapça Türkçeyi büyük ölçüde etkilemiştir.

Arapça kadar olmamakla birlikte Türkçe de Arapçayı etkilemiştir. Türklerin İslamiyet ile tanışmasından önce başlayan bu alışveriş, İslamiyet sonrasında da devam etmiştir (Kaymaz, 2011: 69).

VIII. Asırda Orta Asya'daki İslam fetihleriyle karşılaşan ve günümüze kadar çeşitli siyasi ve kültürel ilişkiler sonucu Arap ve Türk dilleri birbirinden etkilenmiş, bu etkilenmelerin Osmanlı Türkçesi döneminde, Türkçe için, kelimelerle sınırlı kalmayıp ek ve kelime grubu/terkip gibi yapı bilgisi ve söz dizimi boyutuna kadar uzanmıştır.

Ahmet Ateş, 10. yüzyıla kadar Arapça yazı dilindeki Türkçe kelimelerden söz ederken *al-ûkuşiyya* "dost, arkadaş" < *ögüş, tagâr* "kap (her türlü)" < *tagarçuk, hâkân* "hakan, imparator"; *dabbus, dabbusî, dabbûşiyya* "topuz"; *dabbûk* "top, çevgan oyununda sopa ile vurulan top" < *topuk, al-şukî* "hançer, kama gibi bir silah" < *çaku~çaku, tarhan* (çokluk *tarâhîn, tarâhîna*) < *Tarkan*; *tûk* (çokluk *tûkât, tûkân* "tuğ" < *tug, yalmak* (çokluk *yalâmika*) "üste giyilen askeri elbise" < *yalmak* örneklerini vermiştir (Ateş, 1966: 26-31).

Kaymaz bu kelimelere ek olarak *dukmak* "sopa, tukmak" < *tokmak; erike* "taht", < *örige, edim* "yumuşak deri" < *edim, ermagân* "armağan" < *armagan* kelimelerini eklemiştir (Kaymaz, 2011: 70).

Arapların Türkleri, çok az da olsa, daha Cahiliye Çağı'nda tanıdıkları yolunda bilgiler mevcuttur. Türklerle Arapların ilk temasları, Müslüman Arapların Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Hz. Ömer devrinde fetih hareketleriyle Sasani Devleti'ni yıkarak Ceyhun Nehri'ne kadar ulaşmalarıyla olmuş ve bu iki

* Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

millet, birbirlerini daha çok savaşlarla tanımıştır. Dalgalar hâlinde hızlı bir şekilde İslamiyet'i kabul eden Türkler, ilk aşamada kendileri Müslüman bir devlet kurmamışlarsa da, İslâm devletinde roller üstlenmeye başlamışlardır (Aytaç, 1994: 12).

İlk anda Müslüman bir devlet kuramayan Türkler, fatih Arapların yanlarında götürdükleri köleler ve mevlalar sayesinde İslâm devleti üzerinde etkili olmuşlardır. Arap ırkından kimseyle çalışmaya özen gösteren Emeviler döneminde bile Türkler saray muhafızlığı gibi küçümsenemeyecek görevler üstlenmişlerdir. Abbasî devletinde Halife Mu'tasım'a kadar pek fazla nüfus sahibi olmayan Türkler, onun zamanında özellikle orduda etkili görevlerde bulundular. Böylece o devirdeki Arap, Fars ve Türk etnik grupları arasındaki siyasi otorite üzerinde nüfus sağlama çekişmesinden galip çıkan taraf Türkler olmuştur. Neticede Türkler istediklerini halife yapabilecek güce erişerek Abbasî devletinin âdeta perde arkasındaki yöneticileri durumuna gelmişlerdir. Müslüman Araplarla bu erken ilişki neticesinde Türkçe, hâkim İslâm kültürünün etkisi altında kalmış, böylece dilimize yüzlerce hatta binlerce Arapça kelime geçmiştir (İşler, 1997a: 8-9).

Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihi ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır, onların dillerinden alıntılar yapar. Temelinde öğrenmenin yer aldığı bu tür alıntılara bilgi alıntıları (culturalborrowings) denmektedir (Karaağaç, 1997: 499).

Türkçe ve Arapça arasındaki etkileşim, Memlûk dönemine kadar kültürel, Memlûklar ve Osmanlı döneminden sonra "üst katman dili(yöneten)-alt katman dili(yönetilen)" ilişkisi içinde olmuştur.

Bilgilenmenin bir sonucu olan bu alıntılar yanında, kişi ve toplulukların, başka kişi ve topluluklardan, bilgilenme ve öğrenme olmaksızın da alıntılar yaptıklarını görüyoruz. Birden çok kavmin aynı siyasi ve coğrafi birlik içinde yaşadıkları yer ve zamanlarda gördüğümüz, işgal edilen veya yönetilenin temsil ettiği alt katman dili (substratum/lowerlanguage) ile işgal edenin veya yönetenin temsil ettiği üst katman dili (superstratum/upper/dominant language) arasındaki alıntılarda ise genellikle, bilgi ve öğrenme değil; siyasi ve iktisadi üstünlük, yönetici-yönetilen ilişkisi, özentî ve modalaşma gibi dil dışı konular gündemdedir. Bu tür alıntılara özentî alıntıları (prestige/intimateborrowings) denilmektedir (Karaağaç, 1997: 499).

İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar ve daha sonra kurulan Büyük Selçuklu İmparatorluğu dönemlerinde, Türk-

ler kurdukları güçlü devletlerle İslâm dünyasının liderliğini ellerine geçirmişlerdir. Arap dünyasının merkezi kabul edilen Mısır'da, Tolunlulardan itibaren hâkim sınıfın Türklerden oluştuğunu görmekteyiz. Türk-Arap kültürel ilişkileri ve etkileşiminde, Arap ülkelerinin Memlûk ve Osmanlı yönetiminde kaldığı devirler önemli rol oynamıştır (Aytaç, 1994: 14).

Yavuz Sultan Selim döneminde hilafetin Osmanlı Türklerine geçmesi de Türkçeyle Arapça arasındaki etkileşimlerin artmasına sebep olan büyük siyasal olaylardandır. Arap lehçelerinde bugün dahi yaşayan birçok Türkçe kelime, iki dilin kelime alışverişlerinin yoğun olduğu bu dönemlerden kalmadır. Bu alışverişin sonucu Arap lehçelerine geçen Türkçe kelimeler, aşağıda isimlerini vereceğimiz birçok araştırmacı tarafından çalışılmıştır.

Günay Karaağaç'ın çalışmasına göre (2004: 11-12), Muhammed bin Cheneb Cezayir Arapçasında (konuşma dilinde)634, Şamil Fahri Yahya ise doktora çalışmasında çeşitli Arap lehçelerinde1981 kelime tespit etmiştir. Ancak, Şamil Fahri Yahya'nın çalışmasında Arapçada sık kullanılan Türkçenin bazı isim yapım eklerini ve bu eklerin geçtiği sözleri de listesine aldığı görülmektedir. Karaağaç'ın aynı çalışmasında (2004: 11-12),MahammadAhmadDuhman'ın eserinde o devrin Arapça metinlerinden tespit edilmiş 891 söz ve ifade,ErichProkosch eserinde Sudan Arapçasındaki 202 Türkçe sözcük, Bedrettin Aytaç'ın kitabında ise çeşitli Arap lehçelerindeki şekilleriyle 941 Türkçe kelimenin bulunduğu söylenmektedir.

Nevin Karabela tarafından Türkçeye çevrilmişF. Abdurrahim'in çalışmasında(2004: 141-157) Arap lehçelerinde, özellikle Mısır lehçesinde, yaklaşık 200 Türkçe sözcük verilirken, HasîbŞehade'nin çalışmasında (2010: 1-9), bazı Türkçe yapım eklerini almış farklı dillerden sözcüklerin de dâhil olduğu, çeşitli Arap lehçelerinde geçen, yaklaşık 200 sözcüğe yer verilmiştir.

Bu kelimelerin tamamı bir tebliğ boyutunu aşacağı ve daha önce birçokaraştırmacı tarafından zaten tespit edilmiş olduğundan bildirimizde yalnız, Arapçanın bazı lehçelerinden tarafımızca tespit edilenlere ve bilhassa HasîbŞehade'nin yazısında verilenler üzerinde durulacaktır.Bu yeni kelime listesinin mevcut çalışmalara bir katkı olabileceği düşüncesindeyiz.

Arap lehçelerindeki Türkçe kelimelere geçmeden önce bir açıklama yapmanın yerinde olacağı kanısındayız. Çünkü Arapçada, Türkçe kelimelerde bulunan *ı, ö, ü* ünlüleri ile *p, ç, j* ünsüzleri bulunmamaktadır.

Arap alfabesindeki harflerin tamamı sessizdir. Bunları okuyabilmek için kısa ve uzun seslilere ihtiyaç vardır. Fetha, kesre ve damme kısa seslileri; uzatma (med) harfleri ise uzun seslileri (â, û, î) oluşturmaktadır. Kısa seslilerden fetha Türkçedeki "a, e", kesre "ı", damme ise "u" harflerini karşılamaaktadır. Doğru olan da budur. Ancak Kur'an okumayı öğretmek için kalemeye alınan elîfba kitaplarından bazıları bu seslilerden kesrenin kalın harfleri "ı", dammenin ise ince harfleri "ü" okuttuğunu bildirmektedirler. Aslında bu iki ses Arapçada bulunmamaktadır (İşler, 1997b: 10).

Bu yüzden listede Türkçe *şık* kelimesi *şık*, *paşa* kelimesi *başa*, *çorba* kelimesi de *şurba* şeklinde verilmiştir.

Türkçe kökenli bazı kelimeleri tespit ettiğimiz ilk lehçe Batı Afrika'da, Fas'ın güneyinde yer alan Moritanya Arapçasındandır. Atlantik Okyanusu kıyısındaki bu ülkede kullanılmakta olan bazı Türkçe kökenli sözcükler şunlardır: *usta*, *hanım*, *bey*, *efendi*, *tabanca*, *baltacı* "eşkıya, yol kesen", *şık* "şık, güzel alımlı", *firin* "firin", *kayık* "kayık", *turkiyye* "kilim, halı".

Irak Arapçası/lehçesinde tespit ettiğimiz Türkçe kökenli kelimeler ise şunlardır: *suba*, *tepsi*, *kasa*, *eczane*, *yaprak*, *armut*, *lahana*, *kebab*, *şay* "çay", *sıra*, *ağa*, *efendim*, *baş*, *başa* "paşa", *dulab*, *canta* "çanta", *saray*, *burek* "börek", *baklava*, *abla*, *dede*, *maydanuz* "maydanoz", *pantulun* "pantolon".

Mısır Arapçası/lehçesinde tespit edilen Türkçe kelimeler şunlardır: *şurba* "çorba", *uda* "oda", *usta*, *kupru* "köprü", *avanta*, *kelepçe*, *tencere*, *tüz* "toz", *abla*, *budrum* "bodrum", *balta*, *kirbac* "kırbaç, kamçı", *belki*, *buya* "boya", *karakul* "karakol", *cekic* "çekiç", *duğru* "doğru", *tabur*, *burc* "burç", *tutun* "tütün", *kelpce* "kelepçe", *kundura* "ayakkabı", *serseri*, *tabanca*, *aş* "yemek".

Filistin merkezli internet gazetesi Dünya Al-Watan'da, 19.10.2010 tarihinde yayımlanan Helsinki Üniversitesinden Prof. Hasib Şehade'ye ait yazıda Arapçadaki Türkçe kelimeler konusu ele alınmıştır. Yazıda Türkler ve Türkçe hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Arapçadaki Türkçe kökenli (veya Türkler vasıtasıyla Arapçaya geçmiş) kelimelerin oluşturduğu bir liste verilmiştir. Bu listede 203 sözcük bulunmaktadır. Ancak bu alıntılarının bir kısmının Türkçe vasıtasıyla Arapçaya geçmiş Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca hatta Yunanca kökenli kelimeler olduğu, birkaçının da aslen Arapça kökenli olduğu hâlde Türkçedeki değişmiş anlamıyla yeniden Arapçaya verildiği görülmektedir.

Bilindiği üzere Arapça kelime ve kelime gruplarının bir kısmı Türkçede anlam kaymasına uğramış, dilimize geçen binlerce Arapça kelimedenden yüzlercesinde anlam kayması olmuştur. Söz konusu kelimeler gerek Arapça öğrenirken gerekse bu dili kullanırken çeşitli yanlışlara sebep olmaktadır (İşler, 1997).

Örneğin *ihdiyâr* kelimesi Şehade'nin listesinde Türkçe alıntı kelime olarak verilmiştir. Kelime *ihdiyâr* (Ar.) "seçmek" anlamında iken Türkçede "yaşlı" anlamı kazanmış, bu yeni anlamıyla Arapçaya girmiştir. Şehade'nin yazısında bu kelimenin karşısında şu anlamları verilmiştir: "*Yaşlı; şeyh; merhum Filistin Devleti'nin kurucu lideri Yaser Arafat'ın Araplar arasındaki lakabı.*"

Bunun yanı sıra, Arapçada çokluk şekilde pek çok Türkçe kelime de bulunmaktadır. Bunlar Arapçanın kendi kurallarına göre çokluk şekillerini alıp yeni birer kelime olmuşlardır. Bunların çoğu *+ât* ekiyle, bazıları da *+iye* ekiyle *ve mükesser cem* 'vezinleriyle çokluk hâlde getirilmiştir (Kaymaz, 2007: 404-408).

Yine kökeni hangi dilden olursa olsun, *-İl*, *-İlk*, *-Siz*, *-CI* gibi Türkçe isim yapım ekleriyle genişletilmiş kelimelerin, Türkçe alıntılar listesinde yer aldığı gözden kaçmamaktadır. Bahri Kuş ve Soner Akdağ çalışmalarında (2012: 1567-1582) Irak ve Mısır Arapça/lehçelerine kullanılan bu dört yaygın Türkçe ekle ilgili örnekler vermişlerdir: *sa'atci*, *idarci* "yönetici, idareci", *şekerli*, *tembellik*, *serserlik* "serserilik", *edebsiz*, *narsiz* "ateşsiz". Bağdadlı, . Tuncer Gulensoy (1975: 1-31) çalışma-

sında bu eklere *-CA*, *-GI*, *-mİş*, *-mA* ve *-mAk* eklerini de ekleyip örneklerini vermiştir: *-ca eki*, "bukca" (بقجة) <Tr. "bohça", *-gieki*, "burgi" (برغى) <Tr. "burgu", *-mişeki*, "ya:mi:ş" (ياميش) <Tr. "yemiş", *-ma eki*, "başma" (بصمة) <Tr. "basma", *-mak eki*, "başmak" (بشموق) ("slipper", "shoes") <Tr. "başmak".

Yakın zamanda Ürdün'de sunulmuş bir bildiride (Bağdagül Mussa- Rinad Jamal, 2014), Arap lehçelerinde yaygın olarak kullanılan Türkçe iki gramer yapısı üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki aslında Farsça kökenli iken, Arapçaya Türkçe vasıtasıyla geçmiş *ya ...ya ...bağlacı* (correlativeconjunction), diğeri de genellikle Arap konuşma dilinde kullanılan Türkçe soru eki/kelimesi *-mİ*dir. Türkçede ünlü uyumlarına bağlı olarak dört şekilli olan ek Ürdün Arapçasında *-mu* şeklinde, yani tek şekillidir.

HASİB ŞEHADÉ'NİN (Şchade, 2010) TÜRKÇE KELİME LİSTESİ (203 KELİME):

abla: Büyük kız kardeş; bayan üniversite hocası.

ihteyâr: (Ar. ihtiyâr "seçmek"): Yaşlı; şeyh; merhum Filistin Devleti'nin kuru-cu lideri Yaser Arafat'ın Araplar arasındaki lakabı.

edebisiz(Ar. edeb + Tr. -siz): Edepsiz, utanmaz, ahlak yoksunu.

edebhâne(Ar. edeb + Far. hâne): Tuvalet.

erslan/eslân:Arslan, hayvan adı.

ernâ'ût:Arnavut, millet ismi.

ervâne/karvâne: Büyük düzlük, geniş meydan, er meydanı.

erîş/karîş: Sütün kaymağından yapılan bir peynir çeşidi.

ezme/kazme: Kazma, toprak kazma âleti.

istimâre: Örnek, numune, aynı, muadil.

usta(Far. üstad): Öğretmen, uzman veya şöför.

eşkerâ: Aşikâr, açık, ortada.

âğâ:Baba, büyük amca, ağabey.

efendi(Yun. authentos): Avrupaî tarzda giyinmiş kişi.

efendim(Yun.authentes+ Tr. -m iyelik eki): Saygın kişilere hitap sözü.

iğdiş(Far. ikdiş. Bazı araştırmacılara göre Türkçe kökenlidir(Şen, 2007): Bir at çeşidi, melez at; hızlı yürüme.

elmâz/elmâs: Kıymetli taş, elmas.

elûs/elûsî(Tr. alıs): Yüksek rütbeli asker.

evirme (Tr. evirme/çevirme): Bir tür et yemeği.

ûda: Oda, evin bölmesi.

ûzi/kûzî: Kuzu eti.

afyûn(Yun. afyon):Keyif verici madde, afyon bitkisi.

avanta(İt. avanta): Çalışmadan, emeksiz kazanılanya da yasadışı kazanılan para.

avantacı(İt. avanta + Tr. -CI yapım eki): Çalışmadan, emeksiz veya yasadışı para kazanan kimse, beleşçi.

ûgelem: Musikîde makam.

ûye(Tr. oya): İşlemeli ve delikli şerit.

eyâğ(Tr. ayak):İşten önce verilen para, peşinat, avans.

eyvân(Far. eyvan): Evin balkonu.

bâbâganûc: Baharatlarla hazırlanan patlıcanlı bir yemek (Filistin Lehçesi).

bâbûc(Far. pâpûş): Süslü kadın ayakkabısı.

bâbur(Fr. vapeur): Vapur, buhar gücüyle çalışan gemi.

belâstek(Yun. plastik):Plastik, şekillendirilebilir şeffaf madde.

bâşâ:Paşa, yüksek rütbeli sivil memur veya asker.

bâşkâtib(Tr. baş + Ar. Kâtip): Memuriyette bir makam, başyazar.

bâltû(Fr. paletot): Palto, ceket.

batincân(Ar. Bâdincân): Patlıcan, bir sebze.

bervâz(Far. pervâz): Kare biçiminde fotoğraf çerçevesi.

bartîl/berâtîl: Rüşvet, haksız kazanç.

burgî(Tr. burğu):Vida.

berge(Tr. bulgur):Etle yapılan bir yemek ismi.

birde:(Tr. bir + Tr. "de" bağlacı): Ayrıca, ilaveten, üstelik.

berencî(Tr. birinci): Güzel, kaliteli.

berîze(Fr. hrise): Priz, elektrik almak için fişin sokulduğu yuva.

berîdc:(İng. bridge): Dört kişi arasında oynanan bir iskambil oyunu.

bes:(Far. pes): Fakat.

bastırma: Pastırma, marine edilmiş ve kurutulmuş et.

buşt:(Far. puşt): Ağır ve kaba sövgü sözü; güvenilmez, kalleş.

beşkîr(Far. peşgir): Peşkir, havlu.

buşnâk: Boşnak, millet ismi.

basma/basmak:Yere ayak basmak veya parmak basmak; baskı.

bu'ce/bakca/bağca:Bohça, içine damat veya gelin giysileri yani çeyiz konup düğümlenen dört köşe kumaş.

beksimet(Yun. paksimadi): Peksimet, kuru ekmek.

bakşîş/bahşîş:(Far. bahşîş): Yapılan bir hizmet için fazladan ödenen para, bahşîş.

baklava: Bir tatlı çeşidi, baklava.

bek: Bey, bir topluluğun başı; saygın, itibarlı kimse.

baltacı(Tr. balta + Tr.-CI eki): Kabadayı; silahlı muhafız; topluma zararlı kimse, eşkıya.

belki:(Ar. bel + Far. ki): “Bir ihtimal, belki, olabilir” anlamında beklenti bildiren bir zarf.

bışlık:Beş düğme deliği bulunan bir gömlek veya cübbe.

bekrec(Tr. bakraç “küçük kova”): Kahve ibriği.

balta:Demirden yapılmış kesici âlet.

benefsec(Far. benefşe): Bir çiçek türü, menekşe.

bahâr(Far. bahâr): Baharat, yiyeceklere tat vermek için kullanılan karabiber, karanfil, tarçın vb. şeyler.

behlevân(Far. pehlevân): Cesur, kahraman.

bûrîkâs: Börek, yufkanın içinin sebzeyle doldurulmasıyla yapılan bir yemek.

bûz(Tr. boğaz): Ağız, boyun.

bûş: Boş insan, haydut, serseri.

bûl(Far. pul): Pul, posta pulu.

bûya: Boya.

bûza: Boza, şekerli bir içecek.

bîcâmâ(Fr. pyjama): Pijama, iki parçadan oluşan gecelik, yatak giysisi.

tâveh(Far. tâve): Tava.

tutun (Tr. tütün): Duman.

el-taht(Far. taht): Hükümdarların oturduğu süslü koltuk.

tatli: Tatlı, şekerli yiyecek.

tembel/tenbel(Far. tenbel): Çalışmayı, işi sevmeyen, üşengeç.

tîteh(Tr. teyze): Büyük anne.

câviş(Suriye lehçesi)/*şavîş*(Mısır lehçesi): Çavuş, erbaş, manga komutanı.

cercef/şerşef(Far. çâr + Far. şeb): Yatağın üstüne serilen örtü, kumaş.

cazuz(Fr. gazeuse): Soda, gazoz.

celebî/şelebî(Tr. çalap + Ar. -î nispet eki): Çelebi;görgülü, terbiyeli, itibarlı, saygın kimse.

cumruk(Yun. gumruk): Gümrük, ülkeye giren mallardan alınan vergi.

ced'ancı(Ar. ced'a “yetişkin; kahraman” + n + Tr. -CI yapım eki): Cesur, cüretkâr, kahraman.

cuvre: Toprağa kazılan derince çukur, kuyu.

cevga: Fırka, grup, sanat topluluğu.

hantûr: Katur, atla eşeğin çiftleştirilmesiyle elde edilen melez hayvan.

haznedâr(Ar. hazîne + Far. dâr): Maliye bakanı.

hâzuk/kâzik:70 cm veya daha uzun, idam mahkûmlarının oturtulduğu kazık.

haşukâ: Kaşık.

hânim: Saygı duyulan, itibar sahibi bayan, hanım, hanımefendi.

hidîvî(Far. hidîv): Hidiv, Osmanlı'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonra Mısır valilerine verilen unvan.

hârbeçe(Tr. kargaşa): Karışık, düzensiz, okunamayan yazı.

hurc(Ar. hurc "kumaş"): Yük hayvanlarının eyerinin üzerine asılan heybe.

havâce(Far. hâce): Ecnebler için "bey, beyefendi" anlamında kullanılan söz.

hurşîd(Far. horşîd): Güneş.

dâye(Far. dâye): Dadı, mürebbiye.

dede/dedeh/dâdâ(Far. dadı): Devşirme erkek çocuk, gulam; evlerde çocuğa bakan kimse, cariye.

derabzîn: Trabzon.

duzîne(İt. dozzine): Düzine, 12 parçanın oluşturduğu grup, takım.

destur(Far. destûr): İzin, müsaade.

defter(Ar. defter): Broşür; yazı yazmak için bir araya tutuşturulmuş kâğıt yapraklar.

dundurma: Dondurma, süt veya meyve süyunun dondurulmasıyla hazırlanan soğuk yiyecek.

duzen(Tr. düzen): Musikide enstrümanlar için ritm.

duğri: Doğru, dürüst, sahih, yanlış veya hatalı olmayan.

dûlâb: Dolap (mobilya).

dûnim: Dönüm, 1000 metrekairelik arazi ölçüsü.

raf(Ar. reff): Raf, eşya koymak için asılı ahşap bölme.

revâk(Ar. revâk): Revak, sundurma, üstü örtülü, önü açık balkon.

za'r/za'âr: Eşkiya.

zenberek(Far. zenberek): Mizan, ölçü.

sucuk: Baharatlar ve kıymayla hazırlanan bağırsağa doldurulup kurutulan sos dolması.

serserî(Far. sarsar/sarsarî): İşsiz, boştaki gezen, avare.

skâle/iskele(İt. scala): Deniz taşıtlarının yolcu ve yük boşaltılan için yapılmış çıkıntı.

sancak: Bayrak, sancak.

*s*kt*r* (Tr. argo): "Defol, kaybol" anlamında küfür sözü.

şibşib(Tr. yansıma, taklidî sözcük şipşip): Yavaş yavaş düşme veya yürüme.

şahşir(Tr. çakşır/şakşır "pantolon, şalvar"): Şalvar, geniş pantolon.

şurbaci/curbaci(Far. şurbâ + Tr. -CI eki): Orduda asker için yemek hazırlayan aşçı.

şarmuta: Ahlaksız, hoppa kadın.

şanta (Tr. çanta "deri veya kumaştan yapılan ve eşya taşınan kap"): Çanta; torba; sadak.

şurba (Far. şurbâ): Çorba.

şiş: Şişlik, vücutta oluşan yuvarlak çıkıntı.

şişbiş: (Far. şeş "altı rakamı" + Tr. beş): Tavla oyununda "altı beş" atmak.

şişlik: Genellikle kuzu etinden yapılan ızgara et yemeği.

şişe (Far. şîşe): Nargile, tütün nargilesi.

şâdir (Far. çader): Keçeden yapılmış otağ, barınak.

şâc: Sac, ince metal levha.

şuvarma (Tr. çevirme): Çevrilerek kızartılan etle hazırlanan et yemeği.

şûbek (Far. çâbük): Çabuk, acele, yavaş değil.

şiş/şuş: Et ve oklavayla açılmış hamurdan hazırlanıp süt eklenerek pişirilen bir yemek.

sağ/sağ selîm: Sağ, esen.

tabu: Tapu, arazi tescil belgesi.

tabur: 800-1000 arasındaki piyadeden oluşan ve binbaşı komutasında askerî birlik.

tâcen: Tava.

tâse/tâs: Tas, kâse, metal veya porselen içecek kabı.

tuz/tuz: (Tr. tuz): Bu kelime "Git, defol, kaybol!" anlamında özel bir tabirdir. Arap tüccarlar, Osmanlı memurlarının tuzdan vergi almadıklarını bildikleri için, Osmanlı zamanında memurlara yakalandıklarında "tuz", yani "yükümüz tuz" diyerek vergiden muaf oluyorlarmış. Zamanla bu kelime mevcut anlamını kazanmıştır.

tâze (Far. tâze): Taze, bozulmamış, bayat değil.

tarbûş (Far. serpûş): Fes.

tarbîze: Masa.

turşî (Far. turş): Turşu, tuzlu suda kıvama getirilen sebze veya meyve.

taşt (Far. taşt): Gıda veya su konulan büyük kap, leğen, teşt.

takm (Tr. takım): Sanayi sektöründe ayar, düzen.

tuz: Tuz, yiyecekleri tatlandırma ve korumada kullanılan madde.

tûz: Toz, zerre hâlindeki toprak partikülleri.

tavâşiyye: Sultan ve haremünün hizmetçilerine verilen ad.

tavâ/tevâ (Far. tâve): Tava.

aşşî: Aşçı.

afârim (Far. âferîn): Övgü, takdir, beğenme sözü, bravo.

akrvat(Fr. acrobate): Akrobat, sirk cambazı, palyaço.

anbar(Far. anbâr): Depo, büyük mahzen.

araba:Hayvan veya gücüyleçekilen kara taşıtı; el arabası, at arabası, fayton(Arapçada motorlu taşıtlar için “seyyâre” kelimesi kullanılmaktadır).

grîbe(Ar. kureybiyye):Un, yağ, badem,fıstık vb. malzemeyle hazırlanan şekerli küçük çörek, kuru pasta çeşidi, kurabiye.

kefte(Far. kûfte): Köfte.

kefgîr(Far. kefgîr): Kevgir, delikli süzgeç

kelebce(Far. kelebçe): Mahkûmların kaçmasını engelleyen demir halka, kelepçe.

kindira(Yun. kothurne): Kundura, ayakkabı.

kûşân: Taşınmaz mülk.

fânûs:Fener, lamba, fanus.

ferman(Far. fermân): Emir, buyruk, kararname.

feşenk:(Far. fişeng): Fişek, içinde barut bulunan kovan, tabanca veya tüfek mermisi.

fencerî(Tr. fangıra “eşek arısının beyi”):Müsrif, savurgan, tutumsuz.

fındık:Fındık ağacı ve meyvesi.

kazme/ezme:Kazma, yer kazma aleti.

kazân /kâzân:Büyük ve derin su kabı; yemek saklama kabı, kazan.

kışla:Askerî birlik yerleşim yeri, askerlerin toplu olarak barındığı yer.

kaftân:Uzun ve süslü, üste giyilenbir giysi, kaftan.

kalbak/kelbek:Kalpak, deri veya kumaştan yapılmış koni biçimli başlık.

kavarma(Tr. kavurma): Soğan ve kuzu etiyle hazırlanan yahni, yemek.

kûzî:Kuzu, küçükbaş hayvan.

kâr/kârât (Far. kâr): Kazanç, kâr.

kebâb(Far. kebâb): Kebap, ızgara veya fırınlanmış et yemeği.

kazûze(Fr. gazeuse): Soda, karbonatlı su.

kebbût:(Fr. capote, Alm. kaputt): Palto, ceket.

kırbâc:Kırbaç, kamçı.

kerîk:(Tr. kerik “sert yer, toprak”): İnşaat ve tarlada kullanılan bir alet.

kuşk: (Far. kuşk): Köşk, bahçeli büyük konak, kasr.

kerhâne(Far. kâr+Far. hâne).Genelev.

kumruk:Gümrük, gümrük vergisi.

kemsârî:Eskilerden kalan eşyalar, hatırat.

kinafe:Künefe, bir tatlı türü.

kenebe:(Fr. canepe): Koltuk, kanepa.

keneke: İçinde kahve yapılan tava veya tencere.

kûrîk(Tr. kürek): Keçe(motorlu) veya vinç.

mâza(Far. meze): Alkollü içeceklerle birlikte yenen her türlü yiyecek.

mâsûre: Boru, su, petrol veya gaz için kullanılan boru.

mestaba/mastaba: Hükümdarların oturduğu süslü koltuk.

meşvâr: Kısa ve yorucu yolculuk.

mendîl:Mendil, kumaş veya kâğıt peçete.

meys: Askerlerin barındığı yer, kuşla.

muristilen: Akıl hastanesi.

nabatşî/nevbetci(Ar. nevbet + Tr. -CI eki): Nöbet bekleyen, görev başında olan.

Nezâke: Refah içinde geçen rahat yaşantı, müreffeh olma.

nişâder(Far. nişâder): Amonyak, kimyevî madde.

nemliyye: Yemek saklanan dolap.

nîşân(Far. nişân): Düğün hediyesi.

hemşerî(Far. hemşehrî): Dikkatsiz; giyim ve gelenekler bakımından modern kimse.

hevâre: Askerî gözcü.

yâzci:Yazıcı, kâtip; yazar.

yafsa(Far. yâfte): Afiş, tabela.

yâke/yâe:Yaka, tişört veya elbisenin boyun kısmı.

yahnî(Far. yahnî): Domates ve soğanın kavrulmasıyla hazırlanan bir yemek, yahni.

yemehâne(Tr. yemek + Far. hâne): Yemekhane, lokanta.

yuğurd/yuğurt:Yoğurt

yûk:Yok, mevcut değil.

Bildirimizde Arapçanın bazı lehçelerinden tespit edilen bazı Türkçe kelimelerle, HasîbŞehade'ninhazırlamış olduğu Türkçe kelime listesine yer verilmiştir. Çalışmanın konuyla ilgili araştırmalara bir katkısı olacağı düşüncesindeyiz. Çalışmamız sonucunda Arapçadaki Türkçe alıntı kelime listesinde verilen sözcüklerin bir kısmının, Türkçe vasıtasıyla Arapçaya geçmiş başka dillerden alınmış sözcükler olduğu, bunların Türkçe vasıtasıyla Arapçaya girdiği için Türkçe alıntı kabul edildiği, yine kökeni hangi dilden olursa olsun, bazı kelimelerin *-II*, *-IIk*, *-sIz*, *-CI*, *-CA*, *-GI*, *-mIş*, *-mA* ve *-mAk* gibi Türkçe isim yapım eklerini aldıkları için Türkçe kabul edildiği, çok az bir kısmının ise (örneğin *ihityar* kelimesi) aslen Arapça olduğu hâlde, anlamı Türkçedeki değiştirilmiş şekliyletekrar Arapçaya verildiği için Türkçe kabul edildiği tespit edilmiştir.

Kısaltmalar

Alm. : Almanca

Ar. : Arapça

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

İt. : İtalyanca

İng. : İngilizce

Tr.: Türkçe

Yun. : Yunanca

Kaynakça

ABDURRAHİM, F.(1969-1970), "Modern Arap Lehçelerinde Kullanılan Türkçe Kelimeler", *MecelletuMecme 'l-Lugatil- 'Arabiyye*, 1. Bölüm: Cilt XXXIV, Sayı: 4, 1969, s. 875-882; 2. Bölüm: Cilt XXXV, Sayı: 2, 1970, s.143-150; 3. Bölüm: Cilt XXXV, Sayı: 2, 1970, s. 371-375 (Çeviren: Nevin Karabela, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, Sayı: 12, 2004/1, s. 141-157).

ABUŞVEREB, Abdulkерim (1986) "El-Kelimâtü't-'Osmaniyyefi'l-Lehçetü't-Lıbiyye", *Studies on Turkish-ArabRelationsAnnual*, İstanbul, s. 6-12.

AKAR, Ali (2011), "Türkçe-Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri", *Karadeniz - Black Sea - ÇernoMore, Üç Ayda Bir Yayınlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 8, Giresun, s. 9-16.

AYTAÇ, Bedrettin (1994), *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

ATEŞ, Ahmet (1966), "Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler I (X. Yüzyıla Kadar)", *Reşit Rahmeti Arat İçin, Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, s. 26-31.

----- (1965), "Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler II (XI. Yüzyıldan Bugüne Kadar)", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl II, Sayı: 1-2, Ankara, s. 1-25.

CHENEB, Muhammed Bin (1966), "Cezayir Konuşma Dilinde Muhafaza Edilen Türkçe ve (Türkçe Aracılığı İle Gelen) Farsça Kelimeler", (Çeviren: Ahmed Ateş), *TDAY-Belleten*, s.157-213.

DİLBERİPUR, Asgar (1995), *Türkçe-Farsça Ortak Kelimeler Sözlüğü*, İran Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı Yayını, Ankara.

DUHMAN MahammadAhmad (1990), *Mucemü'l-Elfazü't-Tarihiyya fi Asri'l-Mamalukeya* (Dictionary of HistoricalMamluk'sWordsandExpressions), Darü'l-Fikr, Dımaşk(Şam), Suriye.

DÜZGÜN, Oğuz (2005), "Türkçe'nin Arapça'ya Etkisi-Arapça'daki Türkçe Kelimeler", <http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=36942>, 23 Mayıs 2005.

GÜLENSOY, Tuncer (1975). *YaşayanFarsçaveArapçadakiTürkçeKelimeler ÜzerineNotlar*, İstanbul ÜniversitesiYayınları, İstanbul.

HALASİ-KUN T. (1969), "TheOttomanElements in TheSyrianDialects", *ArchivumOttomanicum*, Mouton.

----- (1973), "TheOttomanElements in TheSyrianDialects II", *ArchivumOttomanicum*, Tomus V, Anno.

İŞLER, Emrullah (1997a), *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

----- (1997b), "Ülkemizde Arapça'nın Telaffuzunda Yapılan Yanlışlar ve Kur'an Ayetlerinde Meydana Getirdiği Anlam Kaymaları (I)", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 1, s. 5-18.

İŞLER, Emrullah - İbrahim ÖZBAY (2011), *Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük*, Fecr yayınları, 3. Baskı, Ankara.

KAYMAZ, Zeki (2007), "Arapçaya Giren Türkçe Kelimelerin Arapça Kurallarla Çokluk Şekilleri Üzerine", *TurkishStudies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2, Spring, p. 404-409, Turkey.

----- (2011), "Türkçenin Arapçaya Etkileri Üzerine Bazı Tespitler", *TurkishStudies – International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistory ofTurkishorTurkic*, Volume 6/1, Winter, p. 69-73, Turkey.

KARAAĞAÇ, Günay (1997), "Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler", *Türk Dili*, S. 552, Aralık, s. 499-511.

----- (2004), *Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi*, Akçağ Yayını, Ankara.

----- (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KANAR, Mehmet (2012), *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.

KUŞ, Bahri - Soner AKDAĞ(2012), "A New Study on TurkishSuffixesUse in SeveralArabicDialects", *TurkishStudies – International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic*, Volume 7/1, Winter, Ankara, p.1567-1582.

MAHFUZ, Ali (1964), *El-Elfazü't-Türkiyyefi'l-Lehceti'l-Irakiyya*, Bağdat.

MUSSA, Bagdagul -Rinad JAMAL (2014), "TurkishElements in ArabicDialects (ColloquialArabic)", *Power to Connect in a Changing World: International Conference on Language, LiteratureandTranslation*, University of Jordan, 22-25 April 2014, Amman/JORDAN(Yayımlanmamış Bildiri).

MUTÇALI, Serdar (2004), *Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık Yayını, İstanbul.

----- (2012), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.

MÜTEVELLİ, Ahmet Fuat (1985), "Arap Halk Dilinde Türkçe Kelimeler", *Türk Halk Edebiyatında ve Folklorunda Yeni Görüşler II*, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, Konya.

PROKOSCH, Erich (1983), *OsmanischesWortgut im Sudan-Arabischen*, Berlin.

SARI, Mevlüt (2012), *El-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, İpek Yayın-Dağıtım, İstanbul.

STEINGASS, Francis Joseph (1989), *A Learner's Arabic-English Dictionary*, Published by Librarie Du Liban, Bairut.

----- (2000), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

ŞEHADİ, Hasib (2010), "Kelimat Turkiyye Al-Asl Dahilefi'l-Arabiyye (Arapçadaki Türkçe Kökenli Kelimeler)", *Dunya Al-Watan*, 19.10.2010. (<http://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2010/10/19/212174.html>)

ŞEN, Serkan (2007), "İğdiş Kelimesi Nereden Geliyor?", *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 23, s. 123-130.

TÜRKMEN, Erkan (1988), "Arapçanın Libya Lehçesinde Türkçe Kelimler (Turkish Words in the Libyan Dialect of Arabic)", *Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, S. IV (Aralık), s. 227-243.

YAHYA, Şamil Fahri (1984), *Arapçanın Muhtelif Lehçelerinde Türkçe Unsurlar*, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.